

جایگاه اخلاق حرفه ای از دیدگاه قرآن و احادیث

زهرا خاتم گویا^۱، مهدی صالحی نیا^۲، یوسف آقچلی^۳، فائزه شهرکی نیا^۴

^۱ دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد، واحد علی آباد کتول

^۲ دکتری مدیریت آموزش عالی، استاد دانشگاه آزاد، واحد علی آباد کتول

^۳ دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد، واحد علی آباد کتول

^۴ دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت آموزشی، دانشگاه آزاد، واحد علی آباد کتول

چکیده

در جامعه جدید امروز که بیشتر نیازهای انسان وابسته به کار و فناوری است اخلاق حرفه‌ای از مهم‌ترین اصول کاری به شما می‌رود و اگر این مهم نادیده گرفته شود چه‌بسا آینده‌ی انسان در هر حوزه به خطر بیفتد. اخلاق حرفه‌ای در هر شغل و منصبی زمانی حاصل می‌شود که انسان باایمان و باور یقینی به خداوند متعال به تهذیب اخلاق خود پرداخته و با اخلاص کردن کار خود برای خدا به فعالیت بپردازد. با نگاهی به جامعه جهانی، شاهد آن هستیم که پزشکان، وکلای دادگستری، مهندسان، حسابرسان، رؤسای جمهور و نمایندگان پارلمان‌ها برای پذیرفتن مسئولیت، به ادای سوگند می‌پردازند تا با پایبندی به اخلاق و ارزش‌های مورد پذیرش، برای صیانت از حقوق تبیین شده اهتمام ورزند. هر سازمانی که به دنبال کسب موفقیت و نیل به آرمان‌های پیش روی خود است، مجهز شدن به اصول اخلاق حرفه‌ای از ضروریات کاری اش محسوب می‌شود؛ ضرورتی که مشترک اعتقادی و بین ادیانی است و از مطالبات روشن و صریح جوامع انسانی به شمار می‌رود. با مطالعات مروری که در این پژوهش انجام شد با توجه به نگاه و دیدگاه اسلام به کار در جامعه انسانی به این قضیه می‌رسیم که هدف اسلام علاوه بر فواید اقتصادی کار، ساختن انسان و تهذیب اخلاق او می‌باشد و نگاه این دین فقط ساختن جامعه و سود درآمد نمی‌باشد.

واژه‌های کلیدی: اخلاق حرفه‌ای، دیدگاه قرآن، دیدگاه احادیث

مقدمه:

مساله اخلاق و تهذیب نفس در اسلام از اهمیت بالایی برخوردار است، بطوری که از اهداف نزول قرآن تربیت اخلاقی، تهذیب انسان و رشد و هدایت جامعه است و خصلت‌های اخلاقی را مالک ارزش انسان میدانند، زیرا در مقام ستایش و تمجید پیامبران الهی آنان را به جهت دارا بودن صفات اخلاقی نیکو می‌ستاید (صدیقیان و آرامش شورکی، ۱۳۹۱).

کتاب آسمانی قرآن کریم از آنجایی که به بهره برداری از نعمت‌های خداوند در کره زمین نظر دارد، استفاده آدمیان از نعمت‌های موجود و همچنین بهره بردن از دسترنج خویش را مدّ نظر دارد؛ از این رو می‌فرماید:

برای انسان، زمین مرده نشانه‌ای است که آن زمین را زنده و سبز کردیم و از آن، دانه در آوردیم که از آن دانه‌ها می‌خورند و در زمین، باغهایی از درخت خرما و تاک پدید آوردیم و چشمه‌ها روان ساختیم تا از میوه درختان و آنچه که با دست خود به عمل آورده‌اند بخورند، پس اکنون، آیا شکر نمی‌گزارند. (۳)

نقش کار در تقویت و تهذیب خلق و خوی انسان آشکارا بوده؛ زیرا کار مسئولیت است و هر کس از این مسئولیت آگاه شود و به ادای وظیفه بپردازد، از بیکاری و بی‌مبالاتی دور می‌شود و از مفاصد فراغت و زیانهای پرداختن به لهو و لعب در امان می‌ماند. بدین گونه نیروهای اخلاقی او شکفته می‌شود و نفس او مهذب می‌گردد. امام صادق - علیه السلام - درباره زیانهای اخلاقی عاطل بودن و بیکاری اشاره فرموده است: «اگر کار نبود ضرورتی نداشت آدمی زادگان با فراغتی که برایشان پیش می‌آمد بر ناسپاسی و سرمستی گرفتار می‌شدند و تباهی و زشت کاری همه جا را فرا می‌گرفت». (۹)

از هنگامی که آدمی بر کره زمین پدید آمد برای رفع نیازهای خود نیازمند کوشش بود. اخلاق کار در دین مبین اسلام

۱ - کسب رضای خداوند و اخلاص در کار

یکی از اخلاق مهم در کار انجام کار برای خدا و کسب رضایت خداوند است.

حضرت آیت الله خامنه‌ای رمز جاذبه الهی و مغناطیس وجودی امام خمینی - رحمه الله - را، کار برای خدا دانستند و می‌فرماید: «امام راحل عظیم الشان در همه دقایق زندگی پر برکت خویش، فقط در صدد جلب رضایت پروردگار بودند و این واقعیت درس بزرگ ایشان برای امروز و فردای ملت، مسئولان و همه نخبگان و فعالان است». اخلاص حتی در خوردن و خوابیدن:

براساس رهنمود پیامبر اکرم - صلی الله علیه و آله - که به ابوذر فرمود:

«ای ابوذر! باید در هر کاری نیتی پاک داشته باشی، حتی در خوردن و خوابیدن».

شیخ به شاگردان خود مکرر و تأکید می‌کرد که:

«همه کارها باید برای خدا باشد، حتی خوردن و خوابیدن»، و می‌افزود: «هر گاه این استکان چای را به قصد خدابخوری، دل تو به نور الهی منور می‌شود؛ ولی اگر برای حظّ نفس خوردی، همان می‌شود که خواسته بودی».

وجدان کاری

امام علی - علیه السلام - وجدان کاری را زینت انسان می داند و می فرماید: «الزینة للرجل یحسین الثیاب؛ زینت و زیبایی انسان به راستی و درستی است نه به لباس نیکو».

عمر بن یزید می گوید از حضرت امام صادق - علیه السلام - شنیدم که فرمود: «هنگامی که مؤمن کارش را به خوبی و درستی انجام دهد، خداوند ثواب آن کار را هفتصد برابر می کند ...».

البته بهره مندی از وجدان کاری، نشان دهنده عنایت الهی به بنده درستکار است، چنان که حضرت امیر - علیه السلام - نیز در تأیید این سخن می فرماید: «مَنْ أَمَدَّهُ التَّوْفِيقُ أَحْسَنَ الْعَمَلِ؛ هر کس توفیق الهی مددکارش باشد، کار را به خوبی و درستی انجام می دهد». خوش برخوردی و خوش رویی

خوش برخوردی مدیر و کارمند و سر کارگر و همه همه یکی از دیگر اخلاقیات کار است خصوصاً این که بعضی از مشاغل ذبه جهت برخورد بیشتر صاحبان آن ها با مردم نیاز بیشتری به برخورد خوش با مردم دارند، به این دلیل حضرت صادق - علیه السلام - فرمود: «هر صنعتگری ناگزیر باید سه خصوصیت داشته باشد تا کار و کسب او رونق پیدا کند ... (سوم) این که بتواند نظر مشتری را جلب کند یعنی خوش برخورد و خوش رفتار باشد».

نخستین مفهوم سازی از اخلاق حرفه‌ای، اخلاق صاحبان حرف و مشاغل در زندگی شغلی است، اما امروزه به دلیل تولد و گسترش سازمان‌ها و ادغام غالب مشاغل در آنها، مفهوم اخلاق حرفه‌ای به سطح ژرف‌تری، یعنی مسئولیت‌پذیری سازمان‌ها در قبال حقوق محیط درونی و بیرونی سازمان ارتقا یافته است. (۲) عدالت، کرامت انسان، آزادی، بیشترین سود برای بیشترین کسان، از عمده‌ترین اصول راهبردی در اخلاق حرفه‌ای‌اند. قواعد کاربردی نقش عملیاتی در مقام تعیین مصداق دارند (۳). مباحث فراوانی در اخلاق، به طور کلی، اخلاق رهبریت، مدیریت و مناصب ویژه، به طور خاص، در نهج‌البلاغه مطرح گردیده است. امام علی (علیه السلام) ملاک نهایی اخلاق را خدا می‌داند و به همین دلیل توصیه اساسی حضرت، تقوی است. لذا در مواضع مختلف و به طور مکرر به آن تذکر می‌دهند. اما مسأله تحقیق حاضر بررسی ملاک نهایی اخلاق نیست، بلکه بحث از مبنای اخلاق حرفه‌ای است. حضرت امیر (علیه السلام) مبنای ارتباط و رفتار ارتباطی اخلاقی را حفظ و رعایت حقوق مردم دانسته و در مواضع مختلف بر آن تأکید می‌ورزند، به گونه‌ای که جایگاه اجتماعی افراد را به ویژه در مشاغل و مناصب مختلف بر آن استوار می‌نمایند. امام علی (علیه السلام) مسئولیت‌پذیری فرد را در رفتار ارتباطی نسبت به همه افراد اعم از دوست و دشمن، رفیق و بیگانه، مومن و کافر و حتی با محیط و سایر موجودات را مبتنی بر مسئولیت در برابر پروردگار می‌نمایند: ای مردم تقوی پیشه کنید، زیرا در پیشگاه خداوند مسئول بندگان خدا، شهرها و خانه‌ها و حیوانات هستید. این مسئولیت‌پذیری در واقع چیزی جز رعایت حقوق غیر نیست.

روش تحقیق

روش تحقیق در این مقاله کتابخانه‌ای است که به شیوه‌ی توصیفی - تحلیلی انجام گرفته است. در این روش بکار گرفته شده از منابع کتابخانه‌ای و معتبر شامل مقالات، مجلات، نشریه‌ها، کتابها و ... استفاده شده است.

راهکارها

به منظور تحقق و پیاده سازی راهبردها و برای ورود به برنامه ریزی لازم است که تعدادی از راهکارها را تعیین نمود تا به طور محسوس و مشخص کارهایی که باید در برنامه گنجانیده شود معین گردد البته ذکر راهکارها به معنی نوشتن همه اقدامات ممکن نیست، بلکه به آن دسته ای اشاره می شود که جنبه اصلی و اساسی دارد و برخی از آنها می تواند در طی چند سال مثلاً «۳» یا «۵» سال انجام شود، آنچه مهم است این است که با ذکر راهکارها - به عنوان واسطه بین طرح و برنامه - می توان این دو مرحله را متصل و مرتبط به هم ترسیم کرد و از ایجاد گسست بین مراحل طراحی تا اجرا جلوگیری نمود.

۱/ج) راهکارهای راهبرد: «ارتقاء و گسترش آموزش ها همگانی موثر در اخلاق حرفه ای»

تهیه فیلم های داستانی، سینمایی، سریال، پویانمایی (انیمیشن) با محتوای آموزش اخلاق حرفه ای
برگزاری کارگاه ها و نشست های آموزشی حقوق و تکالیف فردی و اجتماعی برای اقشار مختلف.

تهیه و توزیع بسته های اطلاع رسانی در خانواده ها.

تهیه بسته های آموزشی اخلاق حرفه ای.

برگزاری نمایشگاه های فرهنگی با محوریت آموزش اخلاق حرفه ای.

تهیه، تولید و تقویت برنامه های آموزشی همگانی اخلاق حرفه ای در صدا و سیما و دیگر رسانه های گروهی.

بهره برداری از دانش و تجربه صاحب نظران حوزه اخلاق حرفه ای.

تولید آثار هنری مروج اخلاق حرفه ای.

ایجاد پایگاه های مجازی اطلاع رسانی درباره اخلاق حرفه ای.

درج آموزش اخلاق حرفه ای در کتب درسی و آموزشی کشور در همه دوره های تحصیلی.

۲/ج) راهکارهای راهبرد: «گسترش و نهادینه سازی آموزش اخلاق حرفه ای در نظام آموزش رسمی کشور»

برنامه ریزی جهت ارتقاء و توسعه آموزش اخلاق حرفه ای در کتب درسی و بویژه در هنرستان های دانش آموزی.

تعریف و پیش بینی واحد درسی آشنایی با قوانین و مقررات اخلاق حرفه ای برای رشته های دانشگاهی.

درج آموزش های اخلاق حرفه ای در کتاب های درسی و آموزشی کشور.

طراحی رشته های تحصیلات تکمیلی میان رشته ای در راستای اخلاق حرفه ای.

آسیب شناسی ساختارهای مرتبط با حوزه اخلاق حرفه ای در جهت بهبود عملکرد سازمان ها و نهادهای مرتبط.

برگزاری دوره های آموزش اخلاق حرفه ای برای مدیران، معلمان و مربیان مدارس کشور

هدف آموزش اخلاق حرفه ای

آموزش اخلاق حرفه ای و پایبندی به آن یکی از دغدغه های اصلی مدیران در سازمان است، برخی از مهم ترین اهداف آموزش

اخلاق حرفه ای در سازمان شامل موارد زیر است:

ایجاد انگیزه، ارتقا و تصحیح آن در کارمندان

تقویت دانش و ارتقای مهارت ها

ایجاد تحول و توسعه و افزایش توانایی افراد

آموزش ارزش ها به کارمندان و اشاعه آن در سازمان

نتیجه گیری:

قرآن بر رشد اخلاقی انسان‌ها تأکید بسیار داشته و آن را از اهداف رسالت پیامبر (ص) شمرده است. [۱۴] در نظام اخلاقی قرآن، دو مفهوم «برّ» (نیکوکاری) و «تقوا» از بیشترین اهمیت برخوردارند. [۱۵] از منظر قرآن «برّ» همه فضایل دینی چون عقاید، فرایض دینی و صفات پسندیده را شامل می‌شود. [۱۶] تقوا نیز خصلتی است که افزون بر دور ساختن انسان از زشتکاری، وی را به نیکوکاری (برّ) فرا می‌خواند. [۱۷] برخی دیگر از ارزش‌های اخلاقی مورد تأکید قرآن، عبارت است از:

قسط و عدل

صبر

رحمت و مهربانی

نیکوکاری نسبت به والدین

صله رحم

انفاق به تنگدستان و یتیمان

وفای به عهد

ادای امانت

درستکاری در معامله. [۱۸]

پیشنهادات:

از دیرباز تاکنون، درباره رابطه دین و اخلاق، دیدگاه‌های متنوعی ارائه شده است؛ از جمله: برخی از متکلمان مسیحی و مسلمان همچون اشاعره، بایدها و نبایدهای اخلاقی را بر اراده تشریحی خدا که در ادیان وحیانی منعکس شده، مبتنی می‌سازند؛ [۲۷]

برخی از فیلسوفان غربی همچون کانت، [یادداشت ۶] باور به مفاهیم کلیدی دین همچون باور به خدا و اختیار انسان را بر اخلاقیات مبتنی می‌سازند و به استنتاج دین از اخلاق معتقدند؛ [۲۸]

گروهی از محققان نیز اخلاقیات (حُسن و قُبْح) را مستقل از اراده تشریحی خدا دانسته و خوبی و بدی کارها را ذاتی آنها به حساب می‌آورند و معتقدند که عقل قادر است بسیاری از آنها را مستقل از دین کشف نماید. از این منظر، دین در کنار عقل، هم نقش تأییدی نسبت به دریافت‌های عقلی دارد و هم نواقص عقل در کشف سایر اخلاقیات را جبران می‌سازد و هم ما را نسبت به اخلاقی بودن، تشویق می‌نماید. [۲۹]

منابع:

- ۱- صدیقیان، ابوالقاسم، آرامش شورکی، مسعود، (۱۳۹۱). اخلاق اسلامی نیاز امروز حرفه حسابداری، همایش منطقه ای مباحث نوین در حسابداری.
- (۱) معمولاً فقها در اوائل رساله های توضیح المسائل، این مطلب را فرموده اند.
- (۲) ر.ک اخلاق، ص ۶۲.
- (۳) سوره یس، آیات ۳۵ - ۳۳.
- (۴) سوره فرقان، آیه ۴۷.
- (۵) الحیاه، ج ۳، ص ۳۲۲.
- (۶) همان، ص ۳۲۵.
- (۷) الحیاه، ج ۵، ص ۴۸۷.
- (۸) الحیاه، ج ۵، ص ۴۹۰.
- (۹) همان، ص ۴۴۸.
- ۱ - درآمد های حلال و حرام، وحیدی، محمد، قم، ناشر: سنابل، چاپ اول، ۱۳۸۶.
- ۲ - جلوه های معلّمی امام خمینی، ستوده / برادری، امیررضا / احمد، تهران، نشر پنجره، چاپ چهارم، ۱۳۸۵.
- ۳ - فضیلت های فراموش شده، راشد، حسینعلی، تهران، انتشارات اطلاعات، ۱۳۷۱.
- ۴ - الحیاه، ترجمه: آرام، احمد، تهران، انتشارات دلیل ما، چاپ پنجم، ۱۳۸۴.
- ۵ - اخلاق کارگزاران در کلام و پیام امام خمینی، قم، دفتر نشر اسلامی، چاپ ششم، ۱۳۷۷.
- ۶ - اخلاق، بانو امین، تهران، ۱۳۶۰.
- ۷ - کیمیای محبت، محمدی ری شهر، محمد، قم، درالحدیث، چاپ ششم، ۱۳۷۹.
۲. فرامرز قراملکی، احد، سازمانهای اخلاقی در کسب و کار، تهران، مرکز ملی مطالعات جهانی شدن، ۱۳۸۵.
۳. فرامرز قراملکی، احد، اخلاق حرفه‌ای، بخش سوم.